

بررسی جایگاه نمایندگان ولی فقیه در ایجاد هم‌گرایی و وحدت منطقه‌ای

با تاکید بر نقش آیت ا... نورمفیدی در استان گلستان

احسان مکتبی *

چکیده:

نمایندگان ولی فقیه در استان‌ها همواره در سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ی استانی نقش داشته‌اند به این خاطر به نظر می‌آید درباره نقش و جایگاه آنها در اتفاقات مختلف استان‌ها و به تبع آن در کشور تا به اکنون کم توجهی شده است، نگاهی سطحی به پژوهش‌های انجام شده درباره نمایندگان ولی فقیه در استان‌ها این ادعا را به اثبات می‌رساند که توجه کافی به این جایگاه نشده است، جایگاهی که مصالحه‌ای شرعی و منطقی در اداره امور جامعه است، نمونه بارز آن گلستان است که با توجه به تنوع قومی، مذهبی و فرهنگی در گلستان نماینده ولی فقیه در این ناحیه به عنوان نماد وحدت و همدلی و آشتی شناخته می‌شود و می‌توان از ایشان و گلستان به عنوان الگو در جایگاه نمایندگان ولی فقیه نام برد. در این مقاله نیز پس از طرح بحث و نگاه تاریخی و شرعی به موضوع نمایندگی در اسلام، به استان گلستان پرداخته شده و درباره نقش آیه الله نورمفیدی در وحدت و همدلی سخن می‌گوییم و از سه منظر فلسفی، سیاسی و اعتقادی دیدگاه ایشان را درباره وحدت و هم‌زیستی مورد بررسی قرار می‌دهیم.

* دانشجوی دکترای
علوم سیاسی

واژگان کلیدی: وحدت، نمایندگان ولی فقیه، گلستان، نورمفیدی

مقدمه:

با استقرار نظام جمهوری اسلامی در ۱۳۵۷ در ایران مدلی از حکم رانی به جهانیان ارایه شد، که هم ریشه در فقه سنتی شیعه داشت و هم می‌کوشید از آخرین دست آورد بشر در حکم رانی بهره‌بردار و جمهوریت را یکی از اصول حکومت خود می‌دانست، جمهوری اسلامی بسان درختی ریشه در سنت داشت و شاخ و برگ‌هایش در هوای مدرنیته تنفس می‌کرد و این باعث می‌شد تا در کنار بدیع بودن مدل جمهوری اسلامی ساختارها و مدلی که برای حکم رانی به عرصه عمومی آورده شده است نیز در نوع خود بدیع باشد، به این خاطر تنوری ولایت فقیه از یک سو برخاسته از فقه شیعی است و از سوی مبتنی بر رای شهروندان، بدین گونه بدیع‌ترین تلقی امتزاج دین و سیاست را در قرن بیستم به جامعه‌ی جهانی معرفی کرده است. در کنار جایگاه ولایت فقیه در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران برخی نهادها و جایگاه‌هایی تولید شد که اگر چه در قانون اساسی به آنها اشاره مستقیم نشده است، اما برای حفظ «نظم درونی» حکم رانی مبتنی بر ولایت فقیه دارای اهمیت و اعتبار است و یکی از مهمترین این نهادها «نهاد نمایندگی ولایت فقیه» در ایران است، که پایه این تحقیق بر آن نهاده شده است و ما می‌خواهیم در نگاهی جامعه‌شناختی در این پژوهش به «بررسی جایگاه نمایندگان ولی فقیه در ایجاد همگرایی و وحدت منطقه‌ای با تاکید بر نقش آیت ... نورمفیدی در استان گلستان» بپردازیم.

نمایندگان ولی فقیه در جمهوری اسلامی، دارای همان شان و احترام دستگاه ولایت فقیه هستند و ریشه در جایگاه فقهی و مدنی ولایت فقیه داشته و دارند. ما در اینجا خواهیم کوشید تا به اجمال ضمن بررسی کار و ویژه‌های نمایندگان ولایت فقیه در استان‌های مختلف کشور، به تاثیرگذاری آنها در وحدت و همدلی توجه نماییم. در کنار این، از آنجا که آیت‌الله نورمفیدی - نماینده ولی فقیه در استان گلستان - با سابقه‌ترین نماینده ولی فقیه و باقی مانده از روزگار امام خمینی (ره) است و از سوی دیگر استان گلستان دارای تنوع قومیتی و مذهبی متنوعی است، لذا می‌تواند مدل قابل توجهی در جهت مطالعه باشد. به همین سبب به بررسی دیدگاه‌ها و آرای ایشان در خصوص وحدت خواهیم پرداخت.

طرح موضوع:

نمایندگان ولی فقیه در استان‌ها یکی از بخش‌های مغفول مانده و موثر در نظام جمهوری اسلامی هستند که تا به اکنون درباره جایگاه و تاثیر گذاری آنها در روند توسعه و ارتقای جامعه، پژوهشی اساسی انجام نشده است، و از این جهت ضروری است تا توجه ویژه‌ای درباره جایگاه و نقش نهاد نمایندگی ولی فقیه در استان‌های کشور به انجام برسد زیرا جایگاه نمایندگان ولی فقیه در همه‌ی استان‌های کشور به گونه‌ای است که اغلب نظرات آنها در میان بدنه مدیریت و شهروندان جاری و تاثیر گذار است به این خاطر ضرورت دارد تا به جایگاه این نهاد در مناسبات جاری کشور توجه خاصی شود، اهمیت مساله از آنجا بیشتر آشکار می‌شود که با یک بررسی مجمل به این نتیجه می‌رسیم که اغلب قریب به اتفاق نمایندگان

ولی فقیه در کشور ائمه جمعه مراکز استان‌ها هم هستند و از این جهت نیز هر هفته می‌توانند با طرح موضوعات مختلف به حواشی درست یا نادرستی در اداره‌ی امور نقش داشته باشند و با توجه به گسترش دنیای مجازی و اهمیت رسانه‌های دیجیتال و فراگیری آنها ممکن است باعث تاکید بر وحدت ملی و یا بر عکس باعث تفرقه در میان شهروندان شوند، با توجه به اینکه شهروندان و مدیران برای این نهاد، جایگاهی خاص قائل هستند بدیهی است می‌توانند بر توسعه به مثابه بنیان ارتقا جامعه تأثیری مثبت و یا منفی داشته باشند.

مبانی نظری

قرآن کریم در آیات متعدد و متنوعی مسلمانان را امر به آشتی کرده و از مومنان خواسته است تا به جای جنگ و درگیری راه صلح را برگزینند. خداوند متعال در سوره بقره آیه ۲۰۸ می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ». «ای ایمان آوردگان! همگی در صلح و آشتی درآیید؛ و از گام‌های شیطانی پیروی نکنید؛ که او دشمن آشکار شماست.» یا در سوره آل عمران آیه ۶۳ می‌فرماید: «قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ...» «بگو ای اهل کتاب! بیایید به سوی سخنی که بین ما و شما یکسان است؛ که جز خداوند یکتا را نپرستیم و چیزی را همتای او قرار ندهیم؛ و کسی از ما، دیگری را - جز خدای یگانه - به پروردگاری نپذیرد.»

در این دو آیه بگونه‌ای کاملاً آشکار و مستدل خداوند از مومنان خواسته است تفرقه و دو رنگی را کنار بگذارند و برای زندگی، از در صلح و آشتی در آیند. از جانب دیگر خداوند تنوع و تکثر را به رسمیت شناخته است و آن را باعث جذابیت زندگی می‌داند، آنجا که در سوره حجرات می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ» «ای آدمیان! ما شما را از یک مرد و زن آفریده و تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید (این امور ملاک امتیاز نیست)، همانا گرامی‌ترین شما نزد پروردگار پارساترین شماست، به درستی که خداوند دانا و آگاه است». آن چنان که می‌بینیم قرآن هر گونه نابرابری نژادی، قومی و ذاتی انسان‌ها را، که زمینه زیاده خواهی و تجاوزگری است، نفی کرده و تنها ملاک برتری را درست کاری و پاس داشت فضیلت‌های اخلاقی و انسانی می‌داند. در کنار این آیات، آیات بسیاری نیز هست که به طرق مختلف مومنان را به صلح و آشتی تشویق کرده است و از آنها خواسته حتی الامکان تن به مدارا و آشتی بدهند، در جایی خداوند به پیامبر(ص) امر می‌کند که اگر دشمنان به صلح گرایند از صلح و آشتی استقبال کند: «وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» (انفال- ۶۰) «و اگر تمایل به صلح نشان دهند، تو نیز از در صلح درآی؛ و بر خداوند توکل کن، که او شنوا و داناست» در واقع قرآن صلح و صفا و صمیمیت را برای بشر مایه خیر و نیکبختی می‌داند و در سوره نسا می‌فرماید: «وَالصُّلْحُ خَيْرٌ...» «صلح و آشتی بهتر است». از همین رو قرآن مجید در موارد متعددی به ایجاد صلح و امنیت، وفاق و دوستی و هم زیستی

مسالمت آمیز فرمان می‌دهد. زندگی در صلح و مدارا را برای مومنان شایسته‌تر می‌داند، همین سیره و روش در زندگی پیامبر اکرم(ص) نیز جاری بوده است، مورخان اسلامی می‌گویند هنگامی این آیه نازل شد که «يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ» (ال عمران - ۶۴): «بگو

ای اهل کتاب! بیایید به سوی سخنی که میان ما و شما یکسان است، که جز خداوند یگانه را نپرستیم و چیزی را همتای او قرار ندهیم و بعضی از ما بعضی دیگر را - غیر از خدای یگانه - به خدایی نپذیرد. هرگاه (از این دعوت) سرباز زنند، بگویید: گواه باشید که ما مسلمانیم» پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌نامه‌های متعددی برای زمامداران بزرگ آن عصر فرستاد و در بخشی از نامه‌ها بخصوص روی آیه فوق تأکید ورزیده است^۱ همین منش و رفتار در زندگی ائمه معصوم(ع) و دیگران بزرگان نیز جاری بوده است و همواره صلح و مدارا را بر جنگ و درگیری ترجیح می‌دادند. به این خاطر مدارا از بنیادهای مدنی اداره حکم رانی توسط پیامبر(ص) و اولیا اله بوده است زیرا تنها با آشتی، رفت و گذشت است که یک جامعه به هم زیستی مسالمت آمیز می‌رسد و رسیدن به هم زیستی تنها با پذیرش حق دیگران میسر است.

نگاهی تاریخی به فرستادگان در اسلام

نگاهی اجمالی در باره نمایندگان و فرستادگان پیامبر(ص) و ائمه معصوم(ع) به اقصا نقاط عالم به ما یاد آوری می‌کند که پیامبر گرامی اسلام(ص) حتی در دوران سخت و پر تنگنای ده ساله اولیه بعثت نیز به ارسال فرستادگان و داعیان از جانب خود به شهرها و سرزمین‌های مجاور توجه داشته است، از جمله معروف‌ترین این فرستادگان را می‌توان به اعزام نماینده به طایف و افرادی به حبشه برای جذب کمک از پادشاه آن‌جا ذکر کرد^۲. این دو شاید از اولین فرستادگان پیامبر خدا(ص) بودند. بنابراین باید گفت پیامبر خدا از اولین فرصت‌ها برای ایجاد ارتباط با دیگران و ابلاغ دعوت خداوند و در کنار آن بوجود آوردن زمینه ارتباط و هم زیستی مسالمت آمیز بهره می‌برده است، این رویکرد البته بعد از همراهی مدینه با ایشان و قدرت یافتن مسلمانان در جزیره‌العرب شمایل دیگری به خود گرفت، برخی از مورخان تعداد نامه‌های پیامبر به سران قبایل و رؤسای مذاهب و دولت‌ها را بیش از سیصد مورد ذکر کرده‌اند^۳ مطابق نوشته ابن سعد در طبقات، رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله در آغاز سال هفتم هجرت، در یک روز شش نامه به کشورهای بزرگ جهان، از جمله ایران و روم فرستاد^۴ نامه‌های پیامبر خدا از نظر محتوا، بلاغت و آداب سیاسی همواره مورد توجه بوده است و در آن به جایگاه و آداب نامه نگاری توجه نشان شده است^۵. سفیران اعزامی حضرت از جانب

**قرآن هر گونه نابرابری
نژادی، قومی و ذاتی
انسان‌ها را، که زمینه
زیاده خواهی و
تجاوزگری است، نفی
کرده و تنها ملاک برتری
را درست کاری و پاس
داشت فضیلت‌های
اخلاقی و انسانی می‌داند**

۱ - ناصر مکارم شیرازی و دیگران، ۱۳۷۵، ج ۲، ص ۶۰۲-۵۹۶

۲ - محمد حمیدالله، ۱۳۷۳، ج ۱، ص ۲۶۳

۳ - علی احمدی میانجی، ۱۴۱۹، جزء اول، ص ۵

۴ - همان

۵ - علی احمدی میانجی، ۵۰۸-۳۱۵

همه پادشاهان (قیصر روم، حارث بن ابی شمر پادشاه غسان، مقوقس پادشاه مصر و نجاشی شاه حبشه) به جز خسرو پرویز، امپراتور ایران، مورد استقبال و تجلیل قرار گرفتند. این شواهد نشان می‌دهد پیامبر گرامی اسلام «ص» فرستاده را جزوی از روابط حسن همجواری می‌دانسته و بدنال آن بوده تا با مکاتبه و ارسال نمایندگان شرایط را برای هم زیستی بهتر کند. این منش بعدها اگر چه در دوران خلفای راشدین بدلائیل مختلف کمرنگ شد اما در دوران اموی و عباسی جلوه بیشتری به خود گرفت، هم زمان پس از خلفای راشدین، ائمه شیعه نیز به عنوان امام معصوم مصدر امور شیعیان بودند و مصالح جامعه اسلامی را رتق و فتق می‌کردند. به این جهت آنها نیز دارای وکلا و نمایندگانی در مناطق شیعه نشین بودند و جالب آنکه اغلب این نمایندگان، به نیابت از آستانه مقدسه پاسخگوی گاه و بی‌گاه احکام شرعی شیعیان بودند و گاه وکالت مالی ائمه را نیز بر عهده داشتند و ائمه معصوم با ارسال دستورالعمل برای آنها خمس و زکات و وجوه شرعیه را از آنها دریافت می‌کردند، البته آن گونه که نویسنده مکتب در فرایند تکامل به نقل از اصول کافی که از امهات کتب اربعه‌ی شیعه است آورده است. امامان نخستین شیعه، تا روزگار امام باقر و امام صادق (ع) این مالیات را از پیروان خود نمی‌ستاندند. اعتقاد عمومی بر این بود که این مالیات را قایم آل محمد (ع) پس از آنکه دولت حق را تاسیس کرد دریافت می‌کند و... پس از این در سال‌های آخر امامت حضرت هادی (ع) مساله دریافت خمس به شکل منظم و مرتب با تشکیلات دقیق و متین توسط وکلای امام در نواحی مختلف کشور اسلامی انجام می‌شده است.^۶

بنابراین و مبتنی بر مستندات تاریخی و مذاهب گوناگون آن از صدر ظهور پیامبر اکرم تا دوران ائمه اطهار مساله نمایندگی و وکالت همواره جاری بوده است و در شیعه علاوه بر آنکه مسوولیت و نمایندگی شرعی محسوب می‌شد، به نوعی جایگزینی و وکالت را نیز در آن می‌توان یافت که اوج این جانشینی و وکالت در دوران غیبت صغری امام عصر (ع) نمودار می‌شود و ایشان چهار تن را به عنوان نماینده، جانشین و وکیل خود برای حل و عقد امور مسلمین به جامعه اسلامی معرفی کردند، نکته پراهمیت آن است که نمایندگان و وکلای ائمه معصوم «ع» آن است که این وکلا در واقع نمایندگان سیاسی، اقتصادی و یا اجتماعی ائمه بوده‌اند و در واقع اگر چه در ابتدا به عنوان امین و وکلای آن بزرگان تنها به اخذ وجوهات شرعی از مردم مبادرت می‌ورزیدند. اما به مرور خصوصاً در زمان امام موسی کاظم (ع) و مدت طولانی زندان ایشان و قطع عملی ارتباط با مومنان و سپس اتفاقات دیگر نظیر حضور اجباری امام رضا (ع) در خراسان باعث شد تا اندک اندک وکلای ائمه معصوم از قالب وکلای مالی بدر آمده و جنبه‌های گسترده تری به مسوولیت آنها افزوده شود، این گسترش مسوولیت را می‌توان به گونه‌ای تام و تمام در وکلای اربعه و یا به تعبیر دیگر نواب خاص امام مهدی (ع) در روزگار غیبت صغری دید. زیرا آن چنان که می‌دانیم آن امام همام چهار تن از نواب را بعنوان نایب خود برگزیدند و مومنین تمام امورات شرعی خود اعم از

۶ - حسین مدرسی طباطبایی -
۴۵-

سوالات شرعی و پرداخت وجوهات را با آنها رتق و فتق می‌کردند، به این خاطر سیر تطور تاریخی ارسال نماینده یا فرستاده در اسلام با قرائت شیعی به سمت تقویت جایگاه نایب و جانشین و یا به تعبیری وکیل و نماینده پیش رفته است و از ابلاغ یک پیام به امرای دیگر در زمان پیامبر اکرم (ص) به راه اندازی نمایندگی سیاسی و حقوقی در روزگار اموی و عباسی در سرزمین‌های مجاور و در قرائت شیعی با توجه به آنکه ائمه شیعه صاحب قدرت حکم رانی سیاسی نبوده‌اند اما بسان سلسله‌ی اعصابی فراگیر در تمام نقاط جامعه اسلامی دارای پراکندگی بوده‌اند و به انجام وظیفه می‌پرداخته‌اند، این رفتار باعث شد تا نواب و کلای ائمه (ع) بسان خود ائمه (ع) مورد وثوق و اطمینان و طرف حل و فصل دعاوی در بلاد مختلف باشند و عملاً جایگاه نماینده بودن و نوابی ائمه بدلائل مختلف سیاسی، جغرافیای و مالی فربه و به دامنه‌ی اختیارات آن افزون شد.

بر این اساس ارسال نمایندگان یا وکلای تام الاختیار در مذهب شیعه عملاً رفتاری جا افتاده، پذیرفته شده و منطقی بوده است، علاوه بر این باعث سرعت بخشیدن به امورات و منطبق بر تربیت انسان‌های شایسته و صالح و واگذاری امور به مومنان لایق بوده است، به این خاطر پس از اتمام مسوولیت نواب اربعه، این مسوولیت به فقهای اعلم شیعه تعمیم داده شد و فقها مسوولیت انتقال معارف شیعی و اسلامی از جانبی و از جانب دیگر جمع آوری وجوهات شرعی و هزینه کردن آن وجوه در موارد معلوم شده از طریق مذهب را عهده دار شدند، بنابراین آن گونه که از سیر تطور تاریخی وکالت و نمایندگی در تاریخ اسلام و مذهب شیعه بر می‌آید این سیر به سمت گسترش جایگاه و اختیارات نمایندگان و نواب تا حضور ائمه (ع) گسترش داشته است و اوج آن نیز در غیبت صغرای امام معصوم (ع) اتفاق افتاده است که آن حضرت چهار تن به نام‌های عثمان بن سعید عمری و سپس فرزندش محمد بن عثمان بن سعید و آنگاه حسین بن روح نوبختی و آخرین نایب ایشان علی بن محمد سمیری را پیاپی در دوران غیبت صغری به نیابت از خود اذن دادند و جالب آن است که این نواب در مجموع هفتاد سال مسوولیت شرعی و وکالت مالی وجوه شرعی را از جانب امام معصوم (ع) بر عهده داشتند، بدین جهت باید گفت نصب نمایندگان در نقاط مختلف بلاد اسلامی، امری ریشه دار، منطبق بر سنت اسلامی و شیعی بوده است و فقها نیز با توجه به جانشینی عام به نیابت از امام معصوم (ع) در روزگار غیبت کبری اجازه چنین امری را پیدا کرده‌اند.

نگاهی به نمایندگان ولی فقیه در استان‌ها

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بعنوان بالاترین سند فرادستی چارچوب‌ها، ضوابط و همچنین شیوه حکم رانی رهبری و روسای سه قوه و دیگر نهاد های حکومتی را معلوم کرده است، بر این اساس در اصل صد و ده قانون اساسی اختیارات رهبری را نیز به تصریح در یازده بند آورده است و در آن به رهبری این اختیار داده شده است که برخی وظایف و اختیارات خود را به شخص دیگری تفویض کند، به این لحاظ می‌توان گفت انتخاب نماینده

یا نمایندگان در سازمان‌ها و یا مناطق مختلف جغرافیایی به نیابت از ولی فقیه و با حکم ولی فقیه می‌تواند از شوونات قانونی رهبری تلقی شود و خدشه‌ای به قانونی بودن انتصاب نمایندگان ولی فقیه وارد نمی‌نماید.

جمهوری اسلامی ایران بر اساس تقسیم بندی جدید دارای سی و یک استان است^۱ و به غیر از تهران و قم همه استان‌ها دارای نماینده ولی فقیه هستند. فهرست کامل نمایندگان ولی فقیه در استان‌ها در جدول ذیل آورده شده است. توضیح آن که اکثر نمایندگان محترم ولی فقیه در دنیای مجازی حضور جدی ندارند و تا به اکنون هیچ پژوهش جدی و تاثیر گذاری نیز درباره نمایندگان ولی فقیه در کشور انجام نشده است.

لیست نمایندگان ولی فقیه بر اساس تاریخ انتصاب

نام و نام خانوادگی	سال تولد	استان نمایندگی	تاریخ انتصاب
۱ سید کاظم نور مفیدی	۱۳۱۹	گلستان	۱۱ آذر ۱۳۶۱
۲ سید یحیی جمفری	۱۳۱۰	کرمان	۱۱ آذر ۱۳۶۱
۳ سید محمد علی موسوی جزایری	۱۳۲۲	خوزستان	۱۳ دی ۱۳۶۱
۴ غلامعلی نعیم ابادی	۱۳۲۳	هرمزگان	۱۳ آذر ۱۳۶۹
۵ نوراله طبرسی	۱۳۱۹	مازندران	۲ آبان ۱۳۷۸
۶ زین العابدین قربانی	۱۳۱۲	گیلان	۱۸ تیر ۱۳۸۰
۷ عباسعلی سلیمانی	۱۳۲۶	سیستان و بلوچستان	۲ مهر ۱۳۸۰
۸ سید محمد شاهچراغی	۱۳۱۳	سمنان	۱۲ دی ۱۳۸۰
۹ محمد نقی لطفی	۱۳۳۵	ایلام	۲۷ دی ۱۳۸۰
۱۰ سید یوسف طباطبایی نژاد	۱۳۲۲	اصفهان	۲۵ شهریور ۱۳۸۱
۱۱ سید حسن عاملی	۱۳۴۱	اردبیل	۱۰ آبان ۱۳۸۱
۱۲ غیاث الدین طه محمدی	۱۳۲۶	همدان	۳۰ اردیبهشت ۱۳۸۳
۱۳ مصطفی علما	۱۳۲۲	کرمانشاه	۱ اسفند ۱۳۸۶
۱۴ سید احمد میر عمادی	۱۳۴۰	لرستان	۲۸ فروردین ۱۳۸۷
۱۵ اسداله ایمانی	۱۳۲۶	فارس	۲۵ بهمن ۱۳۸۷
۱۶ غلامعلی صفایی بوشهری	۱۳۳۸	بوشهر	اسفند ۱۳۸۷
۱۷ قربانعلی دری نجف ابادی	۱۳۲۲	مرکزی	۹ مهر ۱۳۸۸
۱۸ سید محمد حسینی شاهرودی	۱۳۲۷	کردستان	۱۲ دی ۱۳۸۹
۱۹ سید رضا ناصری	۱۳۲۳	یزد	۶ مرداد ۱۳۹۰
۲۰ محمد علی نکو نام	۱۳۳۵	چهار محال و بختیاری	۸ شهریور ۱۳۹۰
۲۱ علی حائمی		زنجان	۲۵ بهمن ۱۳۹۰
۲۲ ابوالقاسم یعقوبی	۱۳۴۰	خراسان شمالی و بجنورد	۲۸ تیر ۱۳۹۱
۲۳ سید شرف الدین ملک حسینی	۱۳۴۱	کهگیلویه و بویراحمد	۱۵ اسفند ۱۳۹۱
۲۴ سید محمد مهدی حسینی همدانی	۱۳۳۲	البرز	۹ مهر ۱۳۹۲
۲۵ سید مهدی قریشی	۱۳۳۲	ارومیه آذربایجان غربی	۲۵ دی ۱۳۹۲
۲۶ عبدالکریم عابدینی	۱۳۳۵	قزوین	۱۳ اسفند ۱۳۹۳
۲۷ سید احمد علم الهدی	۱۳۲۳	مشهد	۱۹ اسفند ۱۳۹۴
۲۸ سید علیرضا عبادی	۱۳۱۸	خراسان جنوبی	۱۴ مرداد ۱۳۹۵
۲۹ سید محمدعلی آل هاشم	۱۳۴۱	آذربایجان غربی تبریز	۱۰ خرداد ۱۳۹۶

۱-۸- تهران ۲- خراسان رضوی ۳
 ۴- خراسان جنوبی ۴- خراسان
 شمالی ۵- گلستان ۶- کرمان
 ۷- مازندران ۸- سمنان ۹- گیلان
 ۱۰- یزد - ۱۱- آذربایجان غربی ۱۲
 - آذربایجان شرقی ۱۳- اردبیل ۱۴
 - البرز ۱۵- سیستان و بلوچستان
 ۱۶- هرمزگان ۱۷- کهگیلویه
 و بویراحمد ۱۸- ایلام ۱۹-
 اصفهان ۲۰- قم ۲۱- شیراز ۲۲
 - کرمانشاه ۲۳- همدان ۲۴- اراک
 ۲۵- قزوین ۲۶- زنجان ۲۷- خرم
 آباد ۲۸- کردستان ۲۹- چهار محال
 و بختیاری ۳۰- بوشهر- ۳۱-
 لرستان

منبر واد

گلستان:

گلستان نام جدید سرزمین تاریخی است که در طول تاریخ و تا سده هفتم هجری به نام ایالت گرگان و از آن پس تا آغاز سده دهم به نام استرآباد و در نوشته‌های دوران اولیه اسلامی به نام (جرجان) و از اسفند ۱۳۱۶ گرگان نامیده شده است. این استان تا سال ۱۳۷۶ بخشی از استان مازندران بود، اما در آن سال به صورت استانی مستقل بنام گلستان درآمد و شهرستان گرگان به عنوان مرکز آن برگزیده شد. پیشینه تاریخی این سرزمین به ۷ هزار سال پیش و در غار کیارام واقع در روستای (فرنگ) بخش گالیکش به دوران پارینه سنگی بر می‌گردد. پژوهش‌های تازه نشان داده است که منطقه گرگان از ۶ هزار سال پیش تمدن پیش از آریایی‌ها را در خود جای داده است. امروزه استان گلستان با مساحت ۲۰۴۳۸,۳ کیلومتر مربع، (۱,۳ درصد مساحت کل کشور) در بخش شمالی کشور واقع شده است. از شمال به کشور ترکمنستان، از جنوب به استان سمنان، از شرق به استان خراسان شمالی و از غرب به دریای خزر و استان مازندران محدود می‌شود. براساس آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۳۸۹ این استان دارای ۱۴ شهرستان، ۲۵ شهر، ۲۵ بخش و ۵۸ دهستان و ۱۰۵۳ آبادی (۱۰۰۹ آبادی دارای سکنه و بقیه خالی از سکنه) بوده و دارای جمعیتی حدود ۱۷۰۰۰۰ نفر می‌باشد که بالغ بر ۴۹ درصد آن در روستاها ساکن هستند.

آیه ... سید کاظم نور مفیدی

آیه ... سید کاظم نور مفیدی در سال ۱۳۱۹ در خانواده‌ای متدین و اصیل در گرگان دیده به جهان گشود. اجداد ایشان از روحانیون بنام و مورد احترام این شهر بودند. پدر بزرگ ایشان مرحوم حاج سید احمد نور مفیدی و سایر اجدادشان از جمله سید محمد موسوی مفیدی، سید محمد باقر موسوی مفیدی، سید قوام‌الدین محمد موسوی مفیدی و سید مفید موسوی، همگی از علما و روحانیون مورد وثوق ایالت استرآباد و دارای کرسی تدریس، وعظ و خطابه بودند. مدرسه علمیه سادات مفیدی در گرگان از مراکز به یادگار مانده از اجداد ایشان است.^۹ نسب آیت ... نور مفیدی با واسطه ۲۸ نسل به امام هفتم، امام کاظم (ع) می‌رسد. سادات مفیدی استرآباد از نسل «ابراهیم مجاب» نوهی گرانقدر امام موسی بن جعفر (ع) هستند فضای معنوی خانواده و عشق و علاقه وافر او به معارف دینی باعث شد تا در سال ۱۳۳۱ با ورود به حوزه علمیه عمادیه گرگان تحصیلات علوم دینی خود را آغاز کند. مقدمات را در گرگان به پایان رسانید. در سال ۱۳۳۵ عازم مشهد مقدس شد و تحصیلات خود به ویژه ادبیات را ادامه داد و نزد اساتید بزرگی همچون ادیب نیشابوری دوم به تحصیل علم مشغول شد. آیت ... نور مفیدی در سال ۱۳۳۶ به حوزه علمیه قم هجرت کرد. سطوح عالی را نزد اساتید بزرگی همچون حضرت آیت ... العظمی فاضل لنکرانی گذرانید.^{۱۰} ایشان از سال‌های اولیه طلبگی عشق و علاقه وافر به شخصیت و افکار حضرت امام خمینی (ره) پیدا کردند. پس از اتمام سطوح عالی مدت‌ها در درس خارج امام (ره) حاضر شدند که با دستگیری و تبعید امام (ره) ادامه پیدا نکرد. پس پس از تبعید امام (ره) در درس حضرات آیات محقق داماد،

اراک، گلپایگانی، شیخ مرتضی حائری و میرزا هاشم آملی شرکت کرد و به سرعت مورد توجه اساتید خود قرار گرفت پس از فوت حضرت آیت ... بروجردی، مبلغ مرجعیت امام بود و تنها رساله‌ی ایشان را، با آن که ممنوع بود، پخش می‌کرد.

در سال ۱۳۵۴ به دعوت جمعی از اهالی گرگان به این شهر بازگشت و به اقامه جماعت و تشکیل جلسات سخنرانی و درس‌های تفسیر قرآن و نهج البلاغه همت گماشت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی عهده دار کمیته موقت انقلاب در منطقه گردید. سپس به حکم شخص امام(ره) به سمت حاکم شرع دادگاه انقلاب منصوب شد. در مرداد ماه سال ۱۳۵۸ با حکم دیگری از امام به عنوان امام جمعه گرگان منصوب گردید و اولین نماز جمعه گرگان به امامت ایشان همزمان با اولین نماز جمعه بعد انقلاب در تهران، برگزار شد. لذا ایشان قدیمی‌ترین امام جمعه ایران هستند.^{۱۱}

در سال ۱۳۶۱ به رغم آنکه امام(ره) در هر استان یک نماینده داشت، و گرگان و دشت بخشی از استان مازندران بود، حکم کم نظیری به آیت ... نورمفیدی دادند و با اجازه تصرف در اموری که نیاز به اذن ولی فقیه دارد، ایشان را به عنوان نماینده خود در گرگان و دشت منصوب کردند. این حکم پس از ارتحال امام(ره) توسط مقام معظم رهبری عیناً تنفیذ شد. آیه ... نورمفیدی در تمامی مجالس خبرگان رهبری از سوی مردم گلستان برای حضور در این مجلس انتخاب شده‌اند. در گلستان با توجه به آنکه اقوام مختلفی از ترکمن، سیستانی، بلوچ و فارس زندگی می‌کنند و بخش زیادی از شهروندان آن اهل سنت هستند، آیه ... نورمفیدی توانسته است نقش محوری و مهمی در راستای وحدت و آشتی ملی در این استان ایفا نماید.^{۱۲}

وحدت در منظومه‌ی فکری آیه ... نورمفیدی

آیه ... سید کاظم نورمفیدی آن چنان که در زندگی نامه‌ی ایشان آمده است، در میان نمایندگان ولی فقیه دارای یک امتیاز منحصر به فرد است و آن اینکه در روزگاری نماینده ولی فقیه در منطقه گرگان و دشت شده‌اند که منطقه گرگان به لحاظ جغرافیایی جزوی از مازندران بوده است و امام خمینی(ره) علیرغم داشتن نماینده در مازندران ایشان را بعنوان نماینده خود در گرگان و دشت معرفی نموده‌اند به این جهت تنها منطقه و یا به عبارتی استانی که دو نماینده ولی فقیه در آن هم زمان انتخاب شده بودند، مازندران سابق و یا گلستان و مازندران کنونی است اما یکی از محورهای اندیشگی آیه ... نورمفیدی بر مبنای وحدت جامعه اسلامی شکل گرفته است، به این خاطر نگاهی به مفهوم وحدت در اندیشه ایشان می‌افکنیم و آن را مورد بررسی قرار می‌دهیم. آیه ... نورمفیدی به وحدت یا به تعبیری دیگر مصالحه و اتحاد و همراهی شهروندان از سه منظر توجه داشته است.

الف - فلسفی

نیک می‌دانیم که موضوع فلسفه کشف حقیقت است، در برخورد با حقیقت نیز بعنوان یک پدیده دو نگرش وجود دارد اولین نگرش، نگرش مونیستی است که معتقد است تمام حقیقت

یک جا مجموع شده است و دیدگاه‌های دیگران تنها به اندازه‌ای لازم به شنیدن و یا توجه دارند که در مسیر کمک به تعالی اندیشه‌های ما که حق مطلق است مورد نیاز باشد. نگرش دوم پلورالیستی است که معتقد است حقیقت به مانند آینه‌ای است که حتی وقتی می‌شکند باز هم آینگی می‌کند و بر این اساس حقیقت را امری متکثر می‌داند و همه اندیشه‌ها را بخشی از حقیقت می‌داند، به نظر می‌آید در بین این دو نگرش که روش‌هایی شناخته شده در عالم اندیشه هستند، نگرش آیه ... نورمفیدی به حقیقت مبتنی بر بیشی کثرت‌گرا و بر اساس پذیرش تکثر حقیقت است بر این اساس است که همه‌ی دیدگاه‌ها رسمیت پیدا می‌نمایند و بر این مبنا، وحدت و اتحاد در جامعه به شکلی بنیادین شکل می‌گیرد و هیچ کس خود را بر دیگران ارجح نمی‌داند، آیه ... نورمفیدی معتقد است «کسی که خودش را معیار

حق و دیگران را کافر بداند تکفیری است»^{۱۳} بر این اساس می‌توان استنباط کرد که اصولاً در نظرگاه آیه ... نورمفیدی حق امری متکثر است و هر بخشی از آن در نزد کسی است، پس نمی‌توان بخشی از حق را بر ضد بخشی دیگر شوراند و باعث بهم ریختن انسجام و هماهنگی زندگی بشری شد. ایشان باز هم تاکید کرده‌اند «کسی که خود را معیار حق مطلق و دیگران را هیچ کاره بداند خلاف اخلاق اسلامی عمل کرده است»^{۱۴} بنابراین ایشان معتقدند پس از معصوم علیهم السلام، هیچ کس معیار تمام نمای حق نیست و همه تنها بهره‌ای از حق را دارند و نمی‌توان همه‌ی حق را در سبد کسی گذاشت و بگونه‌ای مطلق اظهار نظر یا داوری کرد.

ب - سیاسی

قدرت و حفظ آن مسأله‌ی سیاست است و آیه ... نورمفیدی نگاهی راهبردی برای حفظ کیان و نظام جامعه اسلامی ایران به وحدت دارند و معتقد است وحدت و اتحاد ملی باید به مثابه راهبرد در میان جامعه اسلامی مد نظر باشد، ایشان معتقد است: «تجربه تاریخی نشان می‌دهد انقلاب‌هایی که در گذشته بوجود آمده بیشتر از همه به خاطر انشقاق و رو دررویی انقلابیون با یکدیگر به انحراف کشیده شده به همین خاطر مسأله اتحاد ملی و انسجام اسلامی را موضوعی نمی‌دانیم که محدود به یک سال و یا چند سال باشد بلکه مسأله‌ای کلی است که تحت هر شرایط باید به آن توجه داشت. آن چیزی که می‌تواند انقلاب را در آغاز ورود به دهه چهارم از تولد خود بیمه کند لزوم توجه به اتحاد و انسجام اسلامی و ملی است. لذا باید مسوولین و مردم این را همیشه به خاطر داشته باشند که مهمترین عامل بقای انقلاب وحدت است و حفاظت از آن به عهده خودمان است»^{۱۵} ایشان هم چنین معتقدند که وحدت و همراهی تمامی مشکلات را بر طرف می‌کند و باید همه برای رسیدن به وحدت تلاش نمایند

ائمه معصوم(ع) همواره

صلح و مدارا را بر جنگ و

درگیری ترجیح می‌دادند.

به این خاطر مدارا از

بنیان‌های مدنی اداره حکم

رانی توسط پیامبر(ص)

و اولیا ... بوده است زیرا

تنها با آشتی، رافت و

گذشت است که یک جامعه

به هم زیستی مسالمت

آمیز می‌رسد

«همه دلسوز این نظام و انقلاب هستند و در تمام مسائلی که مصالح نظام و ایران اسلامی را با خطر مواجه می‌کند وحدت، همدلی و تعامل کامل را دارند و اگر اختلاف سلیقه‌ای هم باشد در اجرا و از سر دلسوزی برای نظام است زیرا اتحاد ملی و وحدت اسلامی تمام آسیبها را خنثی می‌کند»^{۱۶} آیه ... نورمفیدی به اختلافات بین شیعه و سنی نیز از دریچه‌ی وحدت می‌نگرند و معتقدند این اختلافات مانع وحدت و اتحاد جامعه اسلامی نمی‌شود «شیعه و سنی اشتراکات زیادی با یکدیگر دارند و اختلافات نمی‌توانند به وحدت آنها ضربه بزنند.» آیه ... نورمفیدی تنها راه حل مشکلات کشور را «اعتصام به حبل‌الله»، حول محوریت ولایت فقیه می‌داند و معتقدند تنها وحدت بر سر چنین امری می‌تواند ما را از همه خطرات حفظ کند و به قله‌های کمال، تعالی و بهترین‌ها نائل آورد.^{۱۷}

آیه ... نورمفیدی مساله اهمیت وحدت را آنقدر آشکار می‌داند که نیاز به استدلال ندارد و می‌گویند «با توجه به برنامه ریزی دشمنان به منظور ایجاد تفرقه بین مسلمانان، مساله وحدت امت اسلامی، یک مساله روشن و واضحی است و نیاز به بحث، برهان و استدلال ندارد»^{۱۸} و در جای دیگر می‌گویند: «وحدت امت اسلامی تاکتیک سیاسی نیست»^{۱۹} و معتقدند وحدت و انسجام همواره باعث برکت برای جامعه اسلامی ایران بوده است زیرا «وحدت برای امت اسلامی نه یک تاکتیک که یک استراتژی و تکلیف شرعی است»^{۲۰} بر این مبنا جملات و سخنان بسیاری از ایشان نشر و منتشر شده است که نشانگر آن است که یکی از بنیادی‌ترین مسایل مهم در حفظ قدرت نظام اسلامی را حفظ وحدت می‌داند.

ج- اعتقادی

درک آیه ... نورمفیدی بعنوان یک مجتهد نیز از قرآن و کلام خداوند نیز مبتنی بر وحدت است ایشان معتقدند: «قرآن خطاب به یهودیان و مسیحیان که اهل کتاب بوده و در رابطه با ذات اقدس الهی اشتراک نظر دارند توصیه می‌کند که با یکدیگر متحد شوند، شیعه و سنی نیز در زمینه‌های زیادی همچون پروردگار، دین، قرآن، نماز، قبله، حج، آخرت، ذبح گوسفند و دفن میت اشتراک دارند»^{۲۱} از همین منظر ایشان معتقدند: «از آیات قرآن، احادیث، روایات و سیره معصومین، این‌گونه استنباط می‌شود که وحدت یک تکلیف دینی است و تاکتیک سیاسی به شمار نمی‌رود.

حضرت علی(ع) با اینکه اعتقاد داشت بعد از رحلت نبی مکرم اسلام(ص)، حق وی را ضایع کرده‌اند، اما جایی که احساس می‌کرد، دستان پشت پرده، خواهان بر هم زدن وحدت امت اسلامی هستند، در برابر دشمنان اسلامی ایستادگی می‌کرد»^{۲۱}

به این خاطر وحدت امت اسلامی را امری شرعی می‌داند که قرآن کریم بارها به آن تاکید کرده است و معتقدند آنها که اسلام را بدرستی شناخته‌اند که به مساله وحدت همچون جهاد نگاه می‌کنند و می‌گویند: «آنها که اسلام را به معنای واقعی کلمه شناخته‌اند و گرفتار تعصب‌ها و هواهای نفسانی نیستند و علمای دلسوز اسلامی که اسلام را می‌فهمند و برایشان این مهم تحلیل شده، به مساله وحدت همچون جهاد نگاه می‌کنند»^{۲۲} در مجموع آیه ... نورمفیدی بر اساس هر

۱۶ - www.noormofidi.ir

۱۷ - خواجه نژاد - ۱۳۹۴-۱۴۵

۱۸ - همان

۱۹ - www.noormofidi.ir

۲۰ - www.noormofidi.ir

۲۱ - www.noormofidi.ir

۲۲ - www.noormofidi.ir

۲۳ - www.noormofidi.ir

سه رهیافت فلسفی، سیاسی و اعتقادی معتقد و ملتزم به وحدت بوده و هستند و با این نگرش توانسته‌اند در گلستان که از اقوام مختلف و مذاهب مختلف در کنار هم قرار دارند الگویی از مصالحه‌ی ملی در میان شهروندان فارس، کرد، ترکمن، بلوچ، سیستانی از شیعه تا اهل سنت را بوجود آورند الگویی تمام عیار از مصالحه بر سر اعتقادات و همزیستی مشترک همه‌ی اقوام.

نتیجه گیری

نمایندگان ولی فقیه آنگونه که دیدیم ریشه در سنت دارند، مبتنی بر چنان ریشه استواری که هم با حکم شرع سازگاری دارد و ریشه در مدنیت و قانون امروزی دارد، نظام جمهوری اسلامی که خود تلفیقی است از مردم سالاری مدرن که بر اساس تجربیات متاخر بشری شکل گرفته است و اسلام که ریشه‌ای هزار و چهار صد ساله دارد به مصالحه‌ای عقلانی و منطقی رسیده‌اند. در این میان محصول چنان نگرشی تولد محصولی بنام ولایت فقیه است که آن نیز به نوبه خود باز تلفیقی است بین دین و دنیا و یا به عبارتی بین آخرت و دنیای امروز شهروندان و قرائتی است از حکم شرع که برای تدبیر مدن نیز برنامه ارائه می‌دهد، در این میان و بر اساس آنچه که در سنت رسول اله (ص) و رفتار ائمه معصومین (ع) بوده است و هم اختیارات رهبری در اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نشانگر آن است که نمایندگان ولی فقیه خود نمادی از وحدت در حوزه دین و دنیای شهروندان هستند و در استان‌های مختلف می‌توانند زمینه ساز وحدت ملی باشند، زیرا نقطه تلاقی حقوق شهروندان و حقوق خداوند هستند و به این لحاظ بسیاری از گره‌های کوری که تنها با مصالحه‌ی این دو امکان باز گشایی آنها هست را می‌توان گشود، اما در این میان یکی از استان‌هایی که معروف به رنگین کمان اقوام در ایران است و برای حفظ وحدت و آرامش نیاز به عقلانیتی مضاعف دارد استان گلستان است که نماینده ولی فقیه در آن آیه... سید کاظم نورمفیدی است، ایشان که اینک دهه‌ی هشتم زندگی خود را سپری می‌کنند در آخرین انتخابات خبرگان یعنی در هفتم اسفند ۱۳۹۴ توانست حائز بیشترین رای در انتخابات خبرگان شود و نشان داد پس از گذر از سی و هفت سال نمایندگی ولی فقیه و ارا بالاتر به نسبت دوره های پیشین، نشان از تدبیر مضاعفی بوده است که ایشان در طول سال‌های گذشته بکار برده است استانی که همه‌ی اقوام ایرانی در آن سکونت دارند، یقیناً استانی پیچیده و به لحاظ اداره کردن و تدبیر امور ظرافت‌های خود را داراست اما مصالحه‌ی منطقی دین و دنیا و آشتی حساب شده‌ی آسمان و زمین در کلام و اندیشه آیه... نورمفیدی منجر به آن شده است تا «وحدت» در کلام آیه... نورمفیدی یکی از کلیدی ترین واژه‌ها بوده، بسامد آوایی بالایی را دارا باشد و در کنار آن بر اساس سه رهیافت فلسفی، سیاسی و اعتقادی (معرفتی) نیز نشان داده شد که این هم دلی از سر اتفاق نیست، بلکه روشی است منطقی و با انتخابی آگاهانه تا جامعه‌ی گلستان را از گزند آفات حفظ کند که تا به اکنون چنین بوده است و می‌تواند الگوی تمام عیاری برای ایران اسلامی با توجه به تنوع قومی و آیینی سرزمین مان باشد.

منابع:

- ۱- قرآن کریم
 - ۲- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
 - ۳- محمد حمیدالله، حقوق روابط بین الملل در اسلام، - ترجمه ی مصطفی محقق داماد - مرکز نشر علوم اسلامی - ۱۳۷۳،
 - ۴ - علی احمدی میانجی، مکاتیب الرسول، -انتشارات دارالحدیث -۱۳۷۷
 - ۵ - ناصر مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، نشر چشمه ۱۳۷۵
 - ۶- احمد خواجه نژاد -ظهور ادینه -خطبه‌های آیه ... نورمفیدی- ۱۳۶۰-۱۳۶۱- موسسه میرداماد
 - ۷- داوود فیرحی - قدرت و دانش مشروعیت در اسلام - تهران نشر نی ۱۳۷۸
 - ۸- حسین مدرسی طباطبایی-مکتب در فرایند تکامل -کویر-۱۳۸۴
- سایت‌ها

- 1- <http://www.noormofidi.ir>
- 2 - <http://mojtahed-shabestari.com>
- 3 - <http://imamjomearak.ir>
- 4 - <http://www.emamjome.com>
- 5 - <http://www.naseriyazdi.ir>
- 6 - <http://em-esf.ir>
- 7 - <http://meraj-bushehr.com>
- 8 - <http://n-tabarsi.ir>
- 9 - <http://a-imani.ir>
- 10 - <http://www.naemabadi.ir>
- 11 - <http://aminevelayat.ir/>
- 12 - <http://www.malekhosseini.net/>
- 13 - <http://www.emamejome.ir/>
- 14 - <http://www.olama.ir/index.php>
- 15 - <http://www.adinezn.ir>
- 16 - <http://www.darolershad.org/index.php>
- 17 - <http://monaadi.org/>
- 18 - <http://www.kowsar-chb.com/>
- 19 - <http://www.lotfee.ir>
- 20 - <http://nvf-kordestan.ir>
- 21 - <http://www.jasjoo.com>